EVROPSKA INTEGRACIJA U OBLASTI KULTURE

OSVRT NA SARADNJU SRBIJE SA EU U OBLASTI ZAŠTITE KULTURNOG NASLEĐA

Sažetak: *Građani iz različitih država članica Evropske unije imaju različite ideje o kulturnom identitetu, pripadnosti i pravu građanstva, ali se susreću i sa pitanjem koegzistencije različitih kulturnih identiteta, na osnovu uzajamnog poštovanja i zajedničke želje i nastojanja da žive u jednoj zajednici na temeljima vrednosti koje su evropski ideal mira i sigurnosti. Kulturni sektor igra važnu ulogu u uslovima niza socijalnih, ekonomskih i političkih implikacija. Kultura je uvek bila fundamentalni deo procesa evropske integracije i vitalni, element u međunarodnim evropskim odnosima. U uslovima porasta globalizovanog sveta, pokretljivost ljudi naročito utiče na izražavanje individualnih potreba za saznanjem pripadnosti. Ugovorom iz Mاستrihta iz 1992. godine, prvi put je formalno pravno prepoznata kulturna dimenzija evropskih integracija. Budući da je u kulturnoj industriji EU zaposleno više od pet miliona ljudi, na kulturnu industriju se gleda i kao na značajan ekonomski segment Unije, te je politika Brisela odlučna da poveća konkurentnost kulturnog sektora na međunarodnom nivou. Evropski socijalni i regionalni fondovi potroše tokom jedne godine više od 500 miliona evra na projekte sa kulturnom dimenzijom.*

Ključne reči: *kulturno nasleđe, zaštita, kulturna raznolikost, sporazumi, digitalna biblioteka, kulturni dijalog*

Mastrihtskim ugovorom Evropskoj uniji (EU) odobreno je pravo za preduzimanje aktivnosti u oblasti kulture u cilju zaštite, širenja i razvoja kulture u Evropi. Međutim, uloga EU je ograničena na promociju kulturne saradnje između država članica EU ili na dopunjavanje njihovih aktivnosti radi doprinosa

razvoju kulture država članica, uz respektovanje nacionalnih i regionalnih različitosti, sa isticanjem zajedničkog kulturnog nasleđa. Sa tim ciljem, EU je podržala kulturne inicijative, poput Kulturnog programa i Inicijative o evropskoj prestonici kulture (The Culture Programme i The European Capital of Culture Initiative). Član 151 Ugovora EU predviđa da Unija mora da podržava i dopunjuje aktivnosti od strane država članica u cilju zaštite i obezbeđenja kulturnog nasleđa evropskog značaja.¹ Inicijalno preduzete aktivnosti od strane Unije bile su ograničene na podršku restauracije Akropolja (The Acropolis) u Atini i Kiado istorijskog centra u Lisabonu (The Chiado).

Kulturno nasleđe ima svoju ulogu u izgradnji miroljubivog i demokratskog društva, kao i u procesu održivog razvoja i unapređenja kulturne raznolikosti, veće sinergije nadležnosti između svih zainteresovanih javnih, institucionalnih i privatnih učesnika. Unapređivanje zajedničkog nasleđa Evrope sastoji se od svih oblika kulturnog nasleđa u Evropi, koji čine zajednički izvor pamćenja, razumevanja, identiteta, kohezije, stvaralaštva; ideale, principe i vrednosti, proistekle iz iskustava stečenih kroz napredak i sukobe iz prošlosti, koji neguju razvoj miroljubivog i stabilnog društva, zasnovanog na poštovanju ljudskih prava, demokratije i vladavini prava.

Na osnovu tih zajedničkih stavova i u svetlu direktnih konsultacija glavnih aktera u kulturnom sektoru, doneta je nova evropska agenda za kulturu - Kulturni program 2007-2013 (Culture Programme 2007-2013),² fokusirana na ciljeve, kojim se sugeriše novi mehanizam kulturne saradnje između država članica, svih nivoa uprave i civilnog društva. Ciljevi nove agende za kulturu utemeljeni su na sledećim prioritetima: izražavanju kulturne različitosti i interkulturnom dijalogu, i na stimulanju kreativnosti u okviru Lisabonske strategije o razvoju i zaposlenju (The Lisbon Strategy for growth and jobs).

Kulturna različitost i interkulturni dijalog podrazumevaju promovisanje otvorenosti i razmenu različitih kultura. U skladu s tim, nova evropska agenda za kulturu nastoji da ohrabri:

pokretljivost umetnika i radnika iz kulturnog sektora i cirkulaciju svih oblika umetničkog izraza;

1 Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007, *Official Journal* C 306, Volume 50, 17 December 2007.

2 Communication from the Commission of 10 May 2007 to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on a European agenda for culture in a globalizing world [COM(2007) 242 final- Not published in the *Official Journal*].

interkulturnu kompetenciju i dijalog razvijanjem kapaciteta koji uključuju doživotno obrazovanje, razvoj kulturne svesti i izražavanja, komunikaciju na stranim jezicima.

Stimulisanje kreativnosti u okviru Lisabonske strategije o razvoju i zaposlenju polazi od toga da kulturna industrija doprinosi dinamici evropske privrede i evropske konkurentnosti. S obzirom na to da kulturni sektor zapošljava više od pet miliona ljudi u EU, Evropska komisija predložila je promovisanje kreativnosti u obrazovanju i razvijanje programa doživotnog obrazovanja; jačanje organizacionih kapaciteta u kulturnom sektoru fokusirajući se na preduzetništvo i obuku o menadžmentu u kulturnom sektoru (inovativni izvori finansiranja, evropska dimenzija komercijalnih aktivnosti itd), razvijajući efektivno partnerstvo između kulturnog i drugih sektora (informatika, istraživanja, turizam itd), i jačanje privlačenja investicija u kulturu.

Kultura ima važno mesto u socijalnim, ekonomskim i političkim aspektima života, te je uvek i bila fundamentalni deo procesa evropske integracije. Kulturni sektor je predmet nekoliko aktivnosti i akcija Unije u promovisanju kulture, kao što je Kulturni program 2007-2013 (Culture Programme 2007-2013), Evropa za građane (The "Europe for Citizens" programme 2007-2013), i Medija program (The MEDIA programme). Radi se o novom pristupu kulturnom delovanju, u kojem se promovise kulturna raznolikost i širenje kulturne baštine. Za države članice, ova strategija predstavlja novi oblik saradnje, odnosno otvoreni metod koordinacije (The Open Method of Coordination - OMC). Taj metod sastoji se od uspostavljanja zajedničkih ciljeva, redovnog praćenja procesa, kao i razmene iskustava. Nova strategija za kulturu i sve predložene mere zavise od bliže saradnje između država članica i EU. Cilj je razvoj strukturnog dijaloga sa kulturnim sektorom. Preporuke koje je istakla Evropska Komisija odnose se na:

identifikaciju svih umetnika u kulturnom sektoru;

organizovanje "Kulturnog foruma" koji bi okupio sve nosioce kulturnog sektora;

predstavljanje stavova kulturnih radnika na evropskom nivou (ambasadori kulture, uspostavljanjem *on-line* virtuelnog Evropskog foruma za umetničko izražavanje);

razvijanje socijalnog dijaloga za socijalne partnere u kulturnom sektoru;

pružanje značaja kulturnoj dimenziji u evropskoj javnoj debati koristeći stalne predstavnike Komisije.

Kultura kao vitalni element u međunarodnim odnosima EU

Kulturni program za period od 2007. do 2013. godine posebno naglašava unapređivanje zajedničkog evropskog kulturnog prostora kroz sprovođenje međudržavne kulturne mobilnosti, kako kulturnih delatnika tako i kulturno-umetničkih dela i proizvoda, podsticanjem međunarodnih dijaloga. Nova evropska kulturna strategija ima za cilj izražavanje kulturnih raznolikosti i interkulturnog dijaloga, dajući mesto kulturi kao katalizatoru kreativnosti i ključnoj komponenti u međunarodnim odnosima.

U skladu sa UNESCO Konvencijom o zaštiti i unapređenju raznolikosti kulturnih izraza, koja je ratifikovana od strane svih država članica EU i od strane organa EU, nova EU agenda za kulturu predviđa jačanje kulturne dimenzije kao vitalnog elementa EU međunarodnih odnosa.³ Ovaj prioritet, *inter alia*, udružen je sa brojnim merama, političkim dijalogom u oblasti kulture i promocijom kulturne razmene između EU i trećih zemalja, građenjem međunarodnih odnosa uspostavljanjem finansijske i tehničke podrške (očuvanje kulturnog nasleđa, promocijom kulturnih aktivnosti po svetu), obezbeđenjem da svi projekti finansirani od strane EU imaju u vidu i lokalnu kulturu.

Potreba zaštite i jačanja kulturnog nasleđa se pruža izvan granica EU. Zato Unija nastoji da zajednički radi sa međunarodnim organizacijama i zemljama nečlanicama EU, sa kojima su potpisani sporazumi o saradnji ili pridruživanju.⁴ U skladu sa konvencijom potpisanom 1999. godine od strane Evropske komisije i Saveta Evrope, urađena je zajednička studija o posledicama razaranja kulturnog nasleđa na Kosovu. EU je uključena u rad međunarodnih organizacija iz oblasti kulture, i u procesu UN "Alijansa civilizacija" (The United Nations 'Alliance of Civilizations').

Evropski parlament je još 1974. godine usvojio inicijalnu rezoluciju kojom je istaknuta potreba saradnje unutar tadašnje Zajednice u kulturnoj sferi, naročito u zaštiti kulturnog nasleđa. U tom smislu, kao nastavljajanje isticanja oblasti kulture za dalji

3 UNESCO Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, UN, Paris, 20. 10. 2005.

4 Convention on the Value of Cultural Heritage for Society, Faro, 2005. Convention for the protection of the architectural heritage of Europe, Council Europe, *European Treaty Series* - No. 121, Granada, 3. 10. 1985.

razvoj Unije, važne su odredbe Ugovora iz Maastrichta iz 1992. godine kojim je data pravna osnova za aktivnosti koje se tiču zaštite i unapređenja kulturnog nasleđa, jer je tada prvi put formalno prepoznata kulturna dimenzija evropskih integracija, preduzimanje zajedničkih mera u oblasti kulture u cilju zaštite, širenja i razvoja kulture u Evropi. Od tada je preduzeto više aktivnosti u odnosu na očuvanje pokretne i nepokretne kulturne baštine: muzeji, kolekcije, biblioteke i arhive, arheološko i arhitektonsko nasleđe, prirodno nasleđe (zemljišta i mesta posebnog prirodnog značaja), lingvističko i gastronomsko nasleđe, tradicionalna zanimanja i zanati. Te aktivnosti sjedinile su kulturni i ekonomski aspekt nasleđa.

Digitalizacija kulturnog materijala

Danas se u EU na kulturu gleda kao na važan ekonomski segment Unije, pa je politika Brisela odlučna da poveća konkurentnost tog sektora na međunarodnom nivou. Evropski socijalni i regionalni fondovi potroše tokom jedne godine više od 500 miliona evra na projekte sa kulturnom dimenzijom.

Izuzetno važno je bilo pokretanje velikog projekta EU „virtuelne biblioteke“. Prvi dokumenti u toj biblioteci bili su dokumenti o EU. Na to početno ulaganje potrošeno je 2,5 miliona evra. Sa *online* digitalnom bibliotekom transparentnost postaje potpuna i višezjezična. Od tog trenutka niko više ne može da se žali da ima poteškoća sa korišćenjem pravnih tekstova i pratećih dokumenata EU.

Unija je napravila napredak i značajne korake radi daljeg razvoja *Europeane* - evropske digitalne biblioteke (The European digital library). Izveštaj Evropske komisije naročito je istakao akcije od strane država članica u implementaciji Preporuka Komisije 2006/585/EZ od 24. avgusta 2006. godine o digitalizaciji i *online* dostupnosti kulturnog materijala i digitalnom održavanju.⁵ *Europeana* ima multijezički pristup digitalizovanom materijalu.

Razvojni podsticaj je posebno bio osnivanje Fondacije evropske digitalne biblioteke (The European Digital Library Foundation), koja se sastoji od različitih kulturnih sektora. Demo sajt *Europeana* prikazan je u februaru 2008. godine, da bi se u novembru iste godine pojavila zvanična verzija, a nakon dve godine i potpuno operativan servis.

⁵ Commission Recommendation 2006/585/EC of 24 August 2006 on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation, *Official Journal* L 236, 31 august 2006.

Pitanja koja stoje u razvoju *Europeana* uključuju inkorporaciju zaštićenih autorskih prava, obezbeđenje funkcija multijezičkih pretraživanja, preuzimanja i vraćanja, integraciju funkcija, promociju *Europeane* široj javnosti. Na osnovu napred navedenih preporuka, država članice učinile su napredak u sledećem:

Digitalizaciji – većina država članica uspostavila je pregled aktivnosti digitalizacije, kao i strategiju i plan digitalizacije. Međutim, pregledi nisu korišćeni na sistematičan način tako da strategije i planovi ne obezbeđuju kvantitativne ciljeve. Potreban je dalji napor u ovim oblastima, kao i u finansijskom planiranju. Dok su neke države članice obezbedile znatne iznose izvora za digitalizaciju, nekima su neophodna dodatna sredstva. To bi se postiglo putem javnog i privatnog partnerstva ili putem privatnog sponzorstva. Takođe, bitno je da se nastavi dalji razvoj digitalizacije. Mnoge države članice ustanovile su centre za digitalizaciju;

Online dostupnosti – mnoge države članice ili su uspostavile ili su u toku da uspostave nacionalni portal koji bi radio kao agregat *Europeane*. Radi postizanja dostupnosti autorskih prava, neke države članice izrazile su opredeljenje za rešenje ovog pitanja na nivou Unije. Slično, napredak je postignut i u vezi sa prodajom pravda za digitalizaciju da bi se učinila dostupnim za *online* rad, štampanje ili distribuciju. Veću pažnju bi trebalo pokloniti poslednjim izdanjima, jer je to imperativ nastavljanja ovog rada;

Digitalnom održavanju – većina država članica počela je sa strategijom formulisanja digitalnog održavanja a neke su napravile specifične planove održavanja. Višestruko umnožavanje za svrhe održavanja je dozvoljeno u većini država članica iako to ostaje predmet razmatranja u pogledu neophodnosti legislativne promene. Zvanični depoziti legislative su već ažurirani u većini države članica, ali razlike u pokrivenosti materijala i kriterijumi depozita su velike. Mnoge države članice su implementirale zakonodavstvo putem prikupljanja sa veb stranica (web site) od strane specifičnih institucija (obično nacionalne biblioteke). Inače, pristup tim materijalima ostaje pod restrikcijom što je vezano za intelektualna i druga autorska prava.

Iako su države članice prilično napredovale u obezbeđenju *online* dostupnosti kulturnih informacija, neophodne su dalje mere na području:

finansiranja i kvantitativnih ciljeva digitalizacije;

podrške *Europeani*;

legislativnih aktivnosti i drugih mera da bi se omogućila digitalizacija dostupnosti radova i kulturnih materijala za štampanje ili distribuciju;

finansijskih i organizacionih mera u vezi sa digitalnim održavanjem.

Visoka ekspertska grupa za digitalne biblioteke (The High Level Expert Group on Digital Libraries), formirana 2006. godine, pružila je praktičnu pomoć državama članicama u implementaciji Preporuka Komisije. Rad Grupe naročito je fokusiran na pitanja o javnom i privatnom partnerstvu, naučnim informacijama i autorskim pravima.

Radi razvoja usluga koje pruža *Europeana*, potrebno je unapređenje tehničkih pitanja, da bi se ostvario jeftiniji i bolji kvalitet tehnika digitalizacije i održavanja. Evropska komisija podržava ova nastojanja kroz inicijative i finansiranje programa za razvoj *Europeane* i drugih projekata koji poboljšavaju dostupnost i održavanje digitalnog kulturnog materijala.

Online digitalizacija kulturnog materijala postala je ključni cilj na evropskom nivou. Komisija je istakla ekonomske i kulturne potencijale evropske kulturne baštine, a u “2010 Inicijativi” je označila digitalnu biblioteku kao značajan aspekt daljeg razvoja.

Digitalni medijum obezbeđuje evropski kulturni materijal dostupnim za štampanje (knjige, žurnali, novine), fotografije, kinematografsko nasleđe, muzejski predmeti, arhivska dokumentacija i audiovizuelni materijal. Glavne prednosti *online* digitalizacije kulturnog materijala su da je široko dostupan velikom delu stanovništva u EU, da čini EU multijezičku i multilingvističku različitu baštinu jasno vidljivom, te da održava dugoročno zajedničko pamćenje kroz kulturnu baštinu u korist budućih generacija.

EU Regionalni program zaštite kulturnog nasleđa u Jugoistočnoj Evropi

Regionalni program zaštite kulturnog nasleđa u Jugoistočnoj Evropi (The Regional Programme for Cultural and Natural Heritage in South East Europe-RPSEE), koji finansira EU, pokrenut je od strane Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Hrvatske, Crne Gore, Rumunije, Srbije, Kosova/UNMIK i BJR Makedonije. Program ujedno predstavlja i doprinos miru i pomirenju u regionu.

Projekat *per se* nije samo identifikacija i očuvanje kulturnog nasleđa, već ima i druge ciljeve:

poštovanje različitosti i ohrabrenje konstruktivnog dijaloga između ljudi;

promociju zajedničkog respekta identiteta ljudi koji žive na ovim prostorima;

poboljšanje kvaliteta života i životnog standarda.

Program se sastoji od tri komponente:

Plana izgradnje institucionalnih kapaciteta (The Institutional Capacity Building Plan - ICBP);

Plana projekta integrisane rehabilitacije/Pregled arhitektonskog i arheološkog nasleđa (Integrated Rehabilitation Project Plan/Survey of the Architectural and Archaeological Heritage - IRPP/ SAAH);

Plana projekta lokalnog razvoja (Local Development Project Plan - LDPP).

Plan izgradnje institucionalnih kapaciteta (ICBP) u Jugoistočnoj Evropi obuhvata poboljšanje postojećih političkih struktura i stvaranje upravnog menadžmenta koji bi bio odgovoran za svakodnevno upravljanje kulturnim nasleđem. Glavno resorno telo za implementaciju ovog plana je Operativna grupa za zakonodavnu podršku (Legislative Support Task Force; "Cellule d'appui législatif" – CAL), oformljena 1997. godine, koja se bavi zakonima ili nacrtima zakona o zaštiti arhitektonskog nasleđa, u duhu Granada konvencije i isticanjem problema u administrativnoj organizaciji i širenjem dobre prakse. CAL se bavi i problemom finansiranja poslova oko očuvanja kulturnog nasleđa, a koji su u vezi sa pravnim mehanizmima zaštite.⁶ U odgovoru na zajedničke izazove sa kojima se susreću zemlje učesnice u Regionalnom programu, CAL je doprineo izvršenju nekoliko značajnih aktivnosti kroz seriju seminara, koji su obezbedili multilateralnu pomoć.

Prioritet u delanju CAL je udruženje ciljeva koji su usmereni na zaštitu kulturnog nasleđa i zaštitu životne sredine, kroz prostorno planiranje u skladu sa potrebama razvoja regionalnog i lokalnog održivog razvoja. U sastavu CAL su priznati međunarodni eksperti, kompetentni za oblast pravne regulative, upravnog postupka, administrativnih direktiva, sukoba zakona, podzakonska akta, strategiju i njihovu implementaciju, kodekse dobre prakse u saglasnosti sa evropskim standardima o zaštiti kulturnog i prirodnog nasleđa. Aktivnosti CAL osim pružanja

6 Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe, CETS No. 121, Granada, 3. 10. 1985.

pravne pomoći uključuju i organizovanje seminara, radionica, tehničku razmenu, saradnju, obuku specijalista u zemljama učesnicama, a koja se tiče novih tehnika upravljanja kulturnim i prirodnim nasleđem.

Dosadašnje iskustvo je pokazalo da je najteži deo procesa reforme u upravljanju poslovima zaštite kulturnog i prirodnog nasleđa usvajanje novih mera i tehnika na terenu, donošenje novih zakona i ustanovljavanje nove administrativne strukture.

Plan projekta integrisane rehabilitacije/Pregled arhitektonskog i arheološkog nasleđa

Plan projekta integrisane rehabilitacije/Pregled arhitektonskog i arheološkog nasleđa (IRPP/SAAH), zajednički je projekat Saveta Evrope i Evropske komisije u zemljama Jugoistočne Evrope sa ciljem harmonizacije u standardima zaštite nasleđa u zemljama učesnicama, zasnovan na verovanju da je nasleđe svake zemlje deo zajedničkog evropskog nasleđa, pa prema tome je i zajednička odgovornost. Takođe predstavlja priznanje doprinosa arhitektonskog i arheološkog nasleđa svih vrsta, bez obzira na religiju ili etničku pripadnost.

U okviru ovog projekta sprovedene su razne akcije u proceni potreba, identifikaciji prioriteta i tehničkim zahtevima vezanim za 186 značajnih građevina i mesta u regionu, sa aspekta konzervacije, restauracije, odgovarajuće rehabilitacije i dugoročne održivosti. IRPP/SAAH obuhvata značajan broj mesta širokog spektra, od romanskog teatra i kupatila do tradicionalnih crkvi, džamija, zamkova i kuća. Projektom je omogućeno da te građevine i mesta budu kandidati za finansiranje rehabilitacije, dajući značaj vrednosti kulturnog nasleđa i potencijalnu korist za lokalnu zajednicu od njihove revitalizacije, pogotovo za turizam.⁷

Kompetentni organi su, između 186 znamenitih spomenika i mesta za rehabilitaciju, odabrali 26 “konsolidovanih projekata” kao deo potprojekta “Ljubljanski proces”, što će imati dalekosežni efekat za ekonomsko oživljavanje i dugoročni razvoj. Uspeh tih projekata bi poslužio kao model nastavljanja javne i privatne podrške, dinamične obnove evropskog nasleđa u regionu. Ujedno bi omogućio i legislativnu reformu i unapređenje menadžmenta i profesionalne obuke.

7 Dokumenti: Prioritised Intervention List (PIL), Preliminary Technical Assessments (PTA), Feasibility Studies (FS), Business Plans (BP); List of the Consolidated Projects; Photographic exhibition: Rehabilitating our Common Heritage, http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/cooperation/SEE/default_en.asp. 21.03.2010.

Identifikacija mesta svih vrsta, od antičkog teatra do crkava i džamija; od velikih javnih zdanja do staništa; od seoskih naselja do urbanih celina i nadgrobnih spomenika, istakli su kvalitet regionalnog nasleđa. To nasleđe reprezentuje značajan potencijal u fokusiranju pažnje i ohrabrenju investiranja, rehabilitaciju istorijskih mesta na području koje je iskusilo političku, ekonomsku i socijalnu tranziciju. Mnoga od tih mesta su već otkrivena, ali je neophodno dodatno delanje da se transformišu u atraktivna kulturna mesta.

“Ljubljanski proces” fokusiran je na izvesnom broju strateških ciljeva udruženih sa informativnom kampanjom o ekonomskoj vrednosti nasleđa i njegovoj ulozi u održivom lokalnom razvoju. “Ljubljanski proces” sastoji se od serije konkretnih akcija: tehničkih/ profesionalnih aktivnosti; utvrđivanjem političkih, institucionalnih i profesionalnih uslova za buduće javne/privatne investicije; implementacije menadžment strategije projekta regionalne rehabilitacije, omogućavanjem istraživanja i nalaženja novih korisnosti istorijskih građevina, konzerviranje i podizanje arheoloških mesta, identifikovanje ekonomske vrednosti nasleđa, i mobilizacija nacionalnih resursa (u sinergiji sa programima Evropske komisije; aktivnosti obuke specijalista za restauraciju/rehabilitaciju, itd). Ovaj sveobuhvatan proces bi trebao da doprinese vrednovanju institucionalizovane regionalne saradnje i povećanju uspostavljanja kulturnih politika.

Sporazumi Srbije sa državama članicama EU o zaštiti kulturnog nasleđa

Sveobuhvatne promene važećeg kulturnog modela u Srbiji usaglašenog sa promenama u svetu, usmerene su na očuvanje svega što je dragoceno i plemenito u domaćoj kulturnoj baštini. Kulturno nasleđe zahteva ne samo stalno održavanje, već i identifikuju, nezavisno od vlasništva nad njima. Ono obuhvata sve oblike kulturnog nasleđa koji čine zajednički izvor pamćenja i razumevanja, bilo da se radi o nematerijalnom kulturnom nasleđu, poput očuvanja maternjeg jezika srpske manjine koja živi u inostranstvu, ili materijalnom kulturnom nasleđu, kakvo je, na primer, održavanje ratnog groblja srpskih žrtava ratova, a koja se nalaze u inostranstvu, što je rezultat identiteta, ideala, principa i vrednosti, proisteklih iz iskustava stečenih kroz napredak i sukobe iz prošlosti.

Za očuvanje kulturnog nasleđa u inostranstvu važna je saradnja među zemljama radi otkrivanja kulturnog nasleđa, kao i zbog upoznavanja sa raznim mehanizmima efikasnog upravljanja kulturnim nasleđem, sticanja znanja kroz razmenu iskustava i usvajanja određenih standarda iz ove oblasti.

Naglašavajući vrednost i potencijal kulturnog nasleđa, Srbija je poslednjih godina potpisala par značajnih sporazuma sa državama članicama EU koji obuhvataju, *inter alia*, i zaštitu materijalnog i nematerijalnog kulturnog nasleđa Srbije na teritorijama tih zemalja. To su sporazumi koji su potvrđeni usvojenim zakonima: Sporazum između Saveta ministara Srbije i Crne Gore i Vlade Češke Republike o saradnji u oblasti kulture, obrazovanja, nauke, omladine i sporta; Sporazum između Saveta ministara Srbije i Crne Gore i Vlade Republike Mađarske o saradnji u oblasti obrazovanja, nauke, kulture, omladine i sporta; Sporazum između Vlade Republike Srbije i Vlade Slovačke Republike o zaštiti ratnih grobova; Sporazum između Vlade Republike Srbije i Vlade Republike Italije o saradnji u oblasti kulture i obrazovanja.

Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Saveta ministara Srbije i Crne Gore i Vlade Češke Republike o saradnji u oblasti kulture, obrazovanja, nauke, omladine i sporta, potpisan 2005. godine u Beogradu, kao i napred navedeni sporazum potpisan sa Vladom Mađarske, potvrđen je Zakonom Republike Srbije jer je Srbija pravni sledbenik državne zajednice Srbija i Crna Gora.⁸ Vođene željom da razvijaju uzajamno uspešnu saradnju između dve države u oblasti kulture, obrazovanja, nauke, omladine i sporta, u uverenju da će ova saradnja doprineti boljem uzajamnom upoznavanju, razumevanju i na taj način produbljivanju svestranih odnosa između dve države, spremne da primenjuju principe Helsinškog završnog akta iz 1975. godine, Pariske povelje za novu Evropu iz 1990. godine, Srbija i Češka saglasile su se da će podržavati saradnju organizacija koje se bave proučavanjem, istraživanjem i zaštitom kulturnog nasleđa u aktivnostima za njegovo očuvanje (konzervacija, restauracija, zaštita), saradnju arhiva, biblioteka i drugih odgovarajućih institucija.

Zatim, zemlje ugovornice će, u skladu sa pravnim propisima, važećim u svom domaćem zakonodavstvu, obezbediti pripadnicima srpske nacionalne manjine u Češkoj i češke nacionalne manjine u Srbiji uslove za očuvanje i razvoj maternjeg jezika, istorijskog nasleđa i sopstvene kulture.⁹

Prema Sporazumu između Saveta ministara Srbije i Crne Gore i Vlade Republike Mađarske o saradnji u oblasti obrazovanja, nauke, kulture, omladine i sporta, potpisanom 2006. godine, zemlje ugovornice su se obavezale da će podržavati sve oblike

8 Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Saveta ministara Srbije i Crne Gore i Vlade Češke Republike o saradnji u oblasti kulture, obrazovanja, nauke, omladine i sporta, *Službeni glasnik Republike Srbije* br. 36/2009.

9 Ibid., član 14.

saradnje koji služe uzajamnom očuvanju kulturne baštine i neposrednu razmenu iskustava između institucija koje se bave zaštitom spomenika kulture - objekata i arheoloških spomenika; saradnju u oblasti zaštite i istraživanja svetske kulturne baštine.¹⁰ Predviđeno je razvijanje saradnje između arhiva, biblioteka i drugih odgovarajućih institucija u obe zemlje. Posebna pažnja će se posvećivati zadovoljavanju obrazovnih i kulturnih potreba nacionalnih manjina koje žive u dvema zemljama, u skladu sa odredbama Sporazuma o zaštiti prava nacionalnih manjina.¹¹

Cilj potpisanog sporazuma između Srbije i Slovačke o zaštiti ratnih grobova, polazi od činjenice postojanja ratnih grobova na teritorijama zemalja ugovornica na kojima su sahranjene slovačke i srpske ratne žrtve, i nastojanja da se očuva sećanje na njih i obezbedi dostojanstveno mesto počinka.¹²

Cilj Sporazuma između Srbije i Italije o saradnji u oblasti kulture i obrazovanja je da se realizuju zajednički programi i aktivnosti preduzeti u cilju unapređenja kulturne i obrazovne saradnje.¹³ Saradnja će se posebno razvijati i unapređivati u oblasti kulture i obrazovanja, u sektoru zaštite kulturne baštine; između kulturnih, obrazovnih, te institucija visokog umetničkog obrazovanja; u oblasti umetnosti kroz razmenu umetnika, stručnjaka i naučnika, univerzitetskih nastavnika i studenata; saradnju u oblasti izdavaštva, u oblasti medija, sektoru zaštite autorskog i srodnih prava, i u oblasti bibliotekarstva, knjižarstva i arhiva.

Zaključak

Kultura je uvek bila fundamentalni deo procesa evropske integracije. Nova EU agenda za kulturu predviđa jačanje kulturne dimenzije kao vitalnog elementa EU međunarodnih odnosa. Ovaj prioritet, *inter alia*, udružen je sa brojnim merama, političkim dijalogom u oblasti kulture i promocijom kulturne razmene između EU i trećih zemalja, građenjem međunarodnih odnosa uspostavljanjem finansijske i tehničke podrške (očuvanjem kulturnog nasleđa, promocijom kulturnih aktivnosti po svetu). Kulturni program za period od 2007. do

10 Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Saveta ministara Srbije i Crne Gore i Vlade Republike Mađarske o saradnji u oblasti obrazovanja, nauke, kulture, omladine i sporta, *Službeni glasnik Republike Srbije* br. 38/2009.

11 Ibid., član 13.

12 Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Vlade Republike Srbije i Vlade Slovačke Republike o zaštiti ratnih grobova, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 42/09.

13 Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Vlade Republike Srbije i Vlade Republike Italije o saradnji u oblasti kulture i obrazovanja, *Službeni glasnik Republike Srbije*, MU 1/10.

2013. posebno naglašava unapređivanje zajedničkog evropskog kulturnog prostora kroz sprovođenje međudržavne mobilnosti, kako kulturnih delatnika, tako i kulturno-umetničkih dela i proizvoda podsticanjem međunarodnih dijaloga.

Za EU je izuzetno bilo važno pokretanje velikog projekta „virtuelne biblioteke“. Sa *online* digitalnom bibliotekom transparentnost je potpuna i višejezična. Unija je napravila napredak i značajne korake u razvoju *Europeane* - evropske digitalne biblioteke.

Regionalni program zaštite kulturnog nasleđa u Jugoistočnoj Evropi, koji finansira EU, pokrenut od strane Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Hrvatske, Crne Gore, Rumunije, Srbije i Kosova/UNMIK i BJR Makedonije, pored svoje osnovne funkcije u zaštiti kulturnog nasleđa u regionu i unapređenju saradnje, predstavlja i promotivnu aktivnost koja je podrška procesima preduzetih od strane nacionalnih i lokalnih organa u ovim zemljama Jugoistočne Evrope. Zato je ovaj projekat za zemlje učesnice, među kojima je i Srbija, ohrabrenje u naporu i rehabilitacije kulturnog nasleđa. Plan projekta integrisane rehabilitacije/Pregled arhitektonskog i arheološkog nasleđa, ima za cilj harmonizaciju u standardima zaštite nasleđa u zemljama učesnicama, a zasnovan je na verovanju da je nasleđe svake zemlje deo zajedničkog evropskog nasleđa, pa prema tome ima i zajedničku odgovornost. Takođe, svojim sadržajem i preduzetim aktivnostima je priznanje doprinosa arhitektonskog i arheološkog nasleđa svih vrsta, bez obzira na religiju ili etničku pripadnost, a istovremeno čini i promociju uzajamnog poštovanja svih ljudi u regionu, i ohrabrenje za budući kvalitetniji suživot.

Srbija je poslednjih godina potpisala par značajnih sporazuma sa državama članicama EU koji obuhvataju, *inter alia*, i zaštitu materijalnog i nematerijalnog kulturnog nasleđa Srbije na teritorijama tih zemalja (sa Češkom, Mađarskom, Slovačkom i Italijom). Ovi sporazumi su posebno važni za pripadnike nacionalne manjine u zemljama ugovornicama u očuvanju i razvoju maternjeg jezika, istorijskog nasleđa i sopstvene kulture. Po svom sadržaju zasnovani su na uverenju da kulturna saradnja jača razumevanje, poverenje i prijateljske odnose između naroda i nacionalnih manjina.

LITERATURA:

Commission Recommendation 2006/585/EC of 24 August 2006 on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation, *Official Journal* L 236, 31 August 2006.

Communication from the Commission of 10 May 2007 to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on a European agenda for culture in a globalizing world [COM(2007) 242 final- Not published in the *Official Journal*].

Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe, Council Europe, *European Treaty Series* - No. 121, Granada, 3. 10. 1985.

Convention on the Value of Cultural Heritage for Society, Faro 2005.

Prioritised Intervention List (PIL), Preliminary Technical Assessments (PTA), Feasibility Studies (FS), Business Plans (BP); List of the Consolidated Projects; Photographic exhibition: Rehabilitating our Common Heritage, <http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/cooperation/SEE>. 21. 3. 2011.

Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007, *Official Journal* C 306, Volume 50, 17. 12. 2007.

UNESCO Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, UN, Paris, 20. 10. 2005.

Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Saveta ministara Srbije i Crne Gore i Vlade Češke Republike o saradnji u oblasti kulture, obrazovanja, nauke, omladine i sporta, *Službeni glasnik Republike Srbije* br. 36/2009.

Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Vlade Republike Srbije i Vlade Republike Italije o saradnji u oblasti kulture i obrazovanja, *Službeni glasnik Republike Srbije*, MU 1/10.

Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Saveta ministara Srbije i Crne Gore i Vlade Republike Mađarske o saradnji u oblasti obrazovanja, nauke, kulture, omladine i sporta, *Službeni glasnik Republike Srbije* br. 38/2009.

Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Vlade Republike Srbije i Vlade Slovačke Republike o zaštiti ratnih grobova, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 42/09.

Hasiba Hrustić
The Center for Law and Financial Research, Belgrade

CULTURAL EUROPEAN INTEGRATIONS WITH A
VIEW OF THE CULTURAL HERITAGE PRESERVATION
COOPERATION BETWEEN SERBIA AND EU

Abstract

People from different EU member states may have different ideas on their cultural identity, affiliations and citizenship, but they all face the same question: How can different cultural identities co-exist on the basis of mutual respect and an active desire to live as one community – the very values that underlie the European ideal of peace and security. Culture has always been a fundamental part of the process of European integrations. Since 1992, the Treaty establishing the European Community has provided a legal basis specifically for activities concerning the preservation and enhancement of cultural heritage. In line with the UNESCO Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, ratified by all the Member States and by the EU, the new agenda for culture reinforces the cultural dimension as a vital element of EU external relations. This priority, *inter alia*, is accompanied by a number of measures: to pursue the political dialogue in the field of culture and promote cultural exchanges between the EU and third countries as well as to build on external relations to set up financial and technical support.

Key words: *cultural heritage, preservation, cultural diversity, convention, digital library, cultural dialogue*

Siniša Stefanović, *Pozornica*, Beograd 2012.